

1

Septembertung kveld.

Prolog ved minnehøytideligheten over Rolf Wickström og Viggo Hansteen, 10 september
av Arne Paasche Aasen.

Septembertung kveld over mørklagte gater...
Du står der og lytter — kan ingenting se —
du hører det jernskodde tråkk av soldater
og undrende spør du deg: Hva vil der skje?
Du mumler mot mørket: Hva tenker du nå på,
usynlige morder som slakker forbi?
Hva er det i kveld du skal trampo og trå på?
Hvem er det som nå for ditt vanvidd skal svi?

Du finner din stue bak blandingsgardinet
og lytter til radions vinternusikk —
de sangglade rytmer blir martrende pine,
det skurrer en angst i ditt dagtrette blikk.
Og så får du høre... Fra mørket der ute
slår vissheten inn som en gnist fra en sky,
det er som den plutselig splintrer din rute
og rammer ditt hjerte som brønnende bly.

Undtagelsestilstand! S. S. er på ferde!
Rolf Wickström og Hansteen skutt ned — mot en mur!
I kveld skal du klart og anskuelig høre
å kjenne germanernes herrkultur...
Hver nordmann som våger å løfte sin panne
og modig tar kreve sin menneskerett
skal plaffes i støvet — så godfolk kan sanne
at trollesinn gavner dem bedre enn vett.

Så hører du sang fra de nærmeste huser,
et svakt »Ja, vi elsker» — som litt efter litt
får fylde og kraft, til det endelig bruser
så mektig og stolt som om landet var i ritt!
Det er som du skuer en hildring som jager
ditt blod så det blir som en utemmet foss:
Du ser i et lynglimt de kommende dager
— ser Norge stå fram i ukuelig tross!

Septembertung kveld er det ennå der hjemme...
De fremmede plyndrer og drøper som før.
Men vilt over verden når frihetens stemme,
den kveier de aldri! Stans, venner, og hør:
Nå roper de til oss fra ensomme celler
— de trauste, de tapre og trofaste menn —
at for vil de dø i en stinkende kjeller
enn selge sin sjel eller kjøpsid om den!

Nå hører vi ropet fra alle de døde,
fra Wickström og Hansteen og tusener til.
Vi ser deres uredde ansikter gløde.
Vi ser deres øyne, de brenner som tid,
de roper at inlet på jord kan befri oss
hvis ikke vi våger vårt liv og vårt blod.
... De gav oss det dyreste noen kan gi oss:
De gav oss sin vilje, sin drøm og sin tro!

Så senker vi flagget — vi senker det sakte
og bøyer vårt hode i smerte og savn.
Mot heder og takk for det offer de brakte
veligner vi varmt våre kjempers navn.
De er ikke døde! De skal ikke stedes
til hule... og glemmes i kirkegårdsfred.
Løft flagget mot blået! Vårt hjerte kan gledes.
De faldne går foran! Nå kjemper de med!

FAKKLIG KAMP MOT NAZISMEN

**Svetsaren och småbarnspappan Rolf Wickström
dödades av nazisterna. Han och LOs jurist Viggo Hansteen
var de första motståndsmännen som avrättades i Norge
under det andra världskriget.
Det var den 10 september 1941.**

Den norska fackföreningsrörelsen hade under den tyska ockupationens första år kunnat fortsätta sin verksamhet, om än starkt begränsat. Den kunde förhandla om löner och arbetsvillkor, men steg för steg kringkars manöverutrymme. Hela tiden fanns hotet om att tyskarna skulle byta ut de valda fackförbundsledarna mot norska nazister i Nasjonal samling, de som kallades "quislingarna" efter den norske fascistledaren Vidkun Quisling.

I början av september fick den tyske rikskommissarien i Norge besök från högsta ort i Berlin. Den som anlände var Reinhard Heydrich, grundare av

hemliga polisen Gestapo, arkitekten bakom förintelsen av judarna, av Adolf Hitler kallad "mannen med järnhjärta".

Heydrich framhärdade att det var dags att trycka till den kraft som bar upp det antinazistiska motståndet, fackföreningsrörelsen. Det började bli bråttom, för tyskarna sa sig frukta en brittisk invasion av Norge och då befarade man att just fackföreningsrörelsen skulle alliera sig med britterna.

Text: Harald Gatu

2

Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

MJÖLKSTREJKEN

Runt om på arbeidsplassene hadde man hørt vad arbeiderne på Akers Mekaniska, det store skipsvarvet, hadde sett med egne øyne. De tyske soldatene på krigsfartøyet forsøkte med livsmedel som annars ransonerer i det norske samfunnet. Rätten till mjölk för arbeiderne fanns inskrivet i avtalet.

Den ene etter den andre fabriken tystnede, oppåt 25 000 av stadens arbeiderne hadde ansluttet seg.

När klubbordförande Rolf Wickström såg sina 300 arbetssamarbeter på

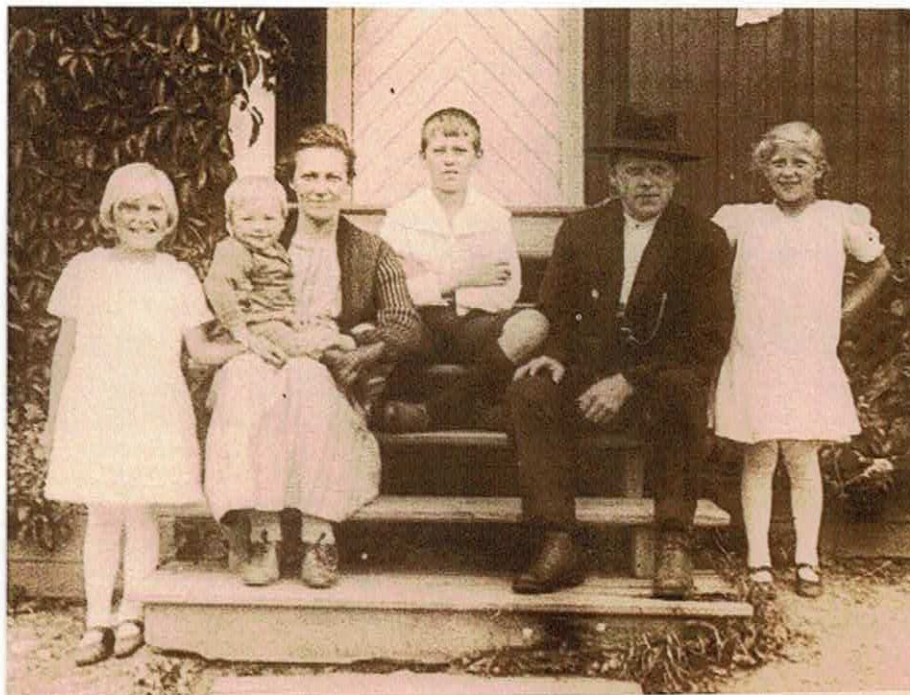
Skabo Jernbanevognfabrik lämna arbeidsplassen anade han det verste. Att den nazistiske jernnåven skulle slå till med katastrofale følger.

Här stod han. Mitt i ett drama där en värld i brand bestämde förutsättningarna. En kraftmätning mellan tusentals industriarbetare och världens då starkaste militärmakt vars ideologiske oppdrag blant annet omfattet ett krossende av arbeidarbevegelsens politiske og faglige organisasjoner.

FRÅN SÖDERHAMN TILL OSLO

Rolf Wickströms far Albert kom 1911 till Oslo för att börja som plåtslagare på Vulkan, företaget som svetsat ihop de flesta stålbroar över de norska fjordarna. Ett företag som leddes av den som såg till att de norska arbetsgivarna erkände fackföreningarna och som tecknade det första rikstäckande kollektivavtalet med det norska Jern&Metall.

Albert, son till en skomakare, hade gjort som så många andra efter storkonflikten i Sverige 1909. Han tog farväl av sina tre bröder i Söderhamn och Sandarne och lämnade landet för att söka lyckan i Oslo.

Storebror Rolf i mitten med syskonen, mamma Mina och pappa Albert.
Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Albert träffade en ensamstående småbarnsmor. De gifte sig och året efter föddes Rolf. När Albert plötsligt dog av hjärtsvikt, bara 40 år, hade Rolf knappt hunnit bli tonåring. Nu tvingades han börja arbeta och hjälpa till med försörjningen av mor och småsyskon.

Han hade turen att få en av de arton utbildningsplatser som Teknologiska institutet erbjöd den som ville lära sig den nya, elektriska svetstekniken.

Rolf med sonen Tore i Oslo

4

SKABO JERNBANEVOGNFABRIK

Rolf Wickström var en 28-årig svetsare som arbetskamraterna hade valt till verkstadsklubbens ordförande. Han förde deras talan och priset blev högt.

Rolf Wickström kom till svetsavdelningen på en verkstad som sjöd av diskussioner och aktivitet. Anslutningen till fackföreningen var nära hundra procentig. Den som inte är med eller slarvat med att betala in medlemsavgiften fick sitt namn uthängt på verkstadsklubbens anslagstavla.

På svetsavdelningen arbetade också verkstadsklubbens ordförande som blev den unge svetsarens mentor. Wickström hamnade snart i förhandlingskommittén och senare i klubbens styrelse.

I januari 1940 väljs den då 27-åriga Rolf Wickström till Skaboklubbens ordförande. Fyra månader senare ockuperas Norge av Hitler-Tyskland. Kungen och regeringen flyr, de norska nazisterna talar i triumf om den nya

tiden, det nya Europa och kvar blir en fackföreningsrörelse som ska försöka överleva, inte utplånas.

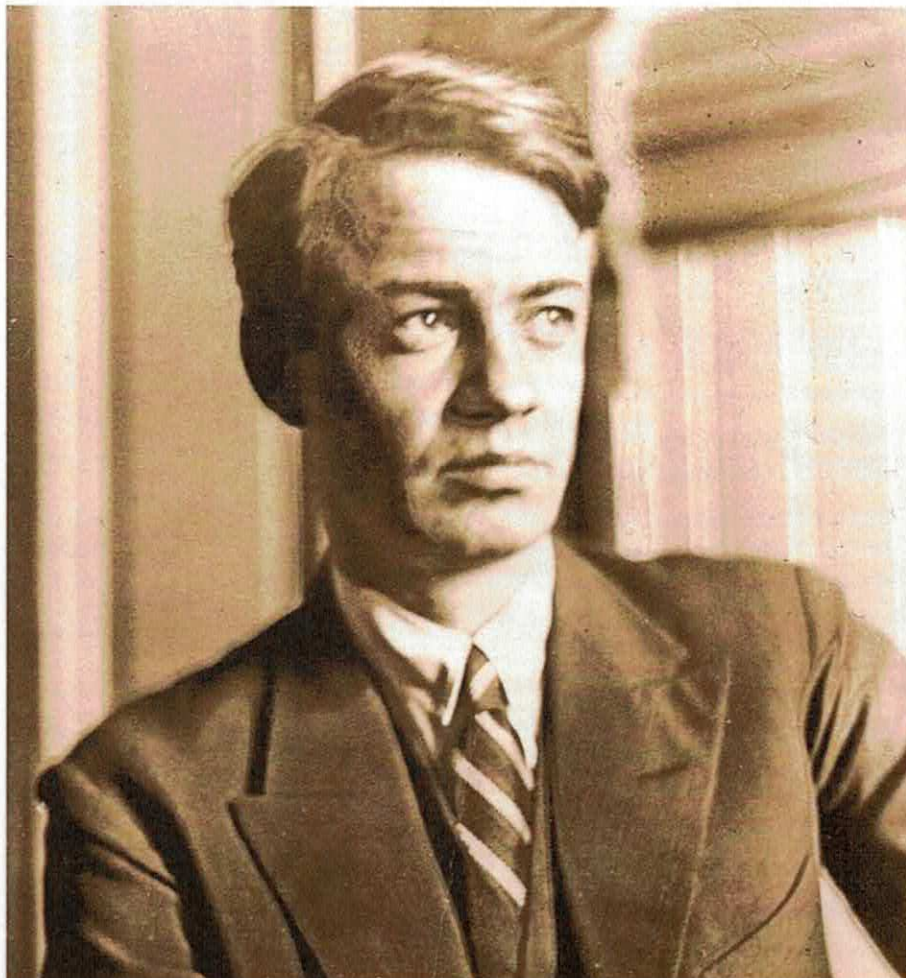
Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

5

VIGGO HANSTEEN – LOs JURIST

1936 började Viggo Hansteen arbeta på den norska landsorganisationen. Vid den tyska ockupationen i april 1940 flydde han tillsammans med regeringen och den fackliga ledningen men

återkom till Oslo i juni. Hans viktiga uppgift var att hindra de inhemska nazisterna i Nasjonal Samling från att få kontroll över LO.

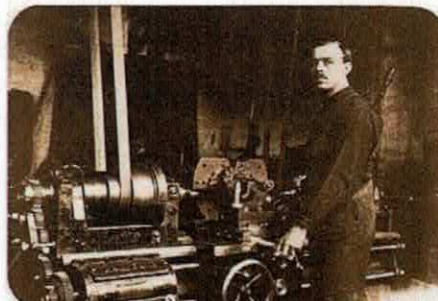

Viggo Hansteen, 1900–1941, fackföreningsman och politiker. Som student deltog Hansteen i grundandet av den socialistiska gruppen Mot Dag 1921. Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Motstånd eller anpassning? Hur ska facket kunna bjuda ockupationsmakten och nazismen motstånd utan att riskera medlemmarnas liv? Inom norsk fackföreningsrörelse rasade debatten. En av dem som ihärdigast ville markera avstånd till de nya härskarna var en Josef Larsson ordförande för det stora Jern- og Metallarbejderforbundet. "Skal forbundet vårt gå ned. Så skal det skje med flagget til topps", menade Larsson.

Hösten 1941 står det nazistiska Tyskland på höjden av sin makt. Det andra världskriget har än så länge gått deras väg. I denna tid som brukar benämnas "midnatt i seklet" krävs mod att ställa

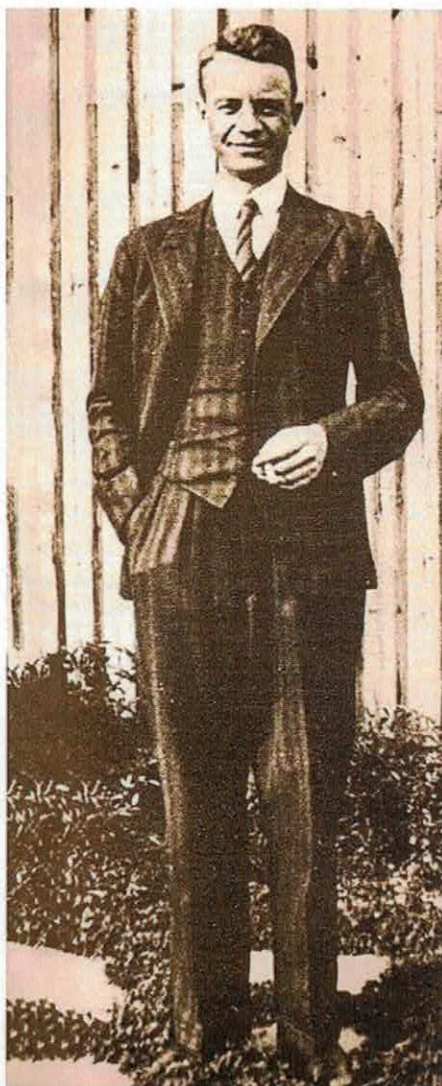
sig upp mot nazi-Tyskland och deras anhängare.

Josef Larsson, född i Karlstad 1893, död i Oslo 1987. Efter tre och ett halvt år i tukthuset Fuhlsbüttel i Hamburg återvände han med de vita bussarna och återupptog snart ordförandeskapet i förbundet fram till pensionen 1958. Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

6

HÄMNDEN

Viggo Hansteen och Rolf Wickström.
Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Undantagstillstånd infördes i Oslo och 225 normän arresterades – fackligt förtroendevalda och arbetare. 25 ställdes inför ständsrett, av dem dömdes fem till döden. Tre benådades och

sändes till tukthus i Tyskland, bland dem Josef Larsson Jern- og Metalls förbundsordförande, den ende av de tre som överlevde kriget. Övriga fängslades på Grini i Norge.

Dödsdomarna mot Viggo Hansteen och Rolf Wickström verkställdes redan på tisdagskvällen den 10 september – ett dygn efter att Gestapo hade hämtat dem i hemmet. På Østre skytterlagsbane vid Årvall sköts de båda fackföreningsmännen.

Klockan 20 på kvällen bröts sändningarna i norsk radio för att meddela att två motståndsmän avrättats, de första under den tyska ockupationen.

Minnesmärket vid avrättningsplatsen

7

Dagens radio

12.15 Samfundets
12.30 Musik
13.00 Samfundets
13.15 Samfundets
13.30 Samfundets
13.45 Samfundets
14.00 Samfundets

Sociala Demokraterna

SVENSKA FOLKETSTIDNINGEN

Torsdag 11 september 1941

Nr 246 A.
Pris 15 öre

Fjärde sidan
Var Kretas
erövring

**25,000 kr.
i pris
för roman**

En ny värld
kommer
efter kriget

Englands LO-chef
här, uttalar sig
för SD.

Två norska fackföreningsledare arkebuserade

UNDANTAGSSTILLSTÅND HAR PROKLAMERATS I OSLO

**NS-man ledare
för norska LO**

Pyra arbetare ha dömts till långvariga
fängelsestraff.

**Ungkarl slipper
stoppa strumpor**

Reproduktion: Kungliga Biblioteket

AVRÄTTNINGARNA SÄNDE EN CHOCK

Avrättningarna sände en chock inte bara genom det norska samhället utan även runt om i världen. I Sverige hade LO samlats till kongress i Stockholm.

LO-ordföranden läste upp kongressens uttalande som med eftertryck hyllade "två av den norska fackföreningsrörelsens trofasta medarbetare och förkämpar som blivit de första offren för den växande motsättningen mellan det norska folket och den tyska ockupationsmakten".

De svenska tidningarnas förstasidor dominerades av avrättningarna och på Konserthuset i Stockholm anordnades en ceremoni med Karl Gerhard i spetsen för att hedra de bögge.

Rolf Wickströms släktingar i Söderhamn formulerar det som många kanske inte vågade säga denna mörka tid: den avlidne stupade "på sin post som fackföreningsman och frihetskämpe".

De avslutar med orden: "Han dog som en hjälte".

Harald Berntsen: To liv - én skjebne. Viggo Hansteen og Rolf Wickström, utgiven 1995.

Vår käre brorson

Rolf Wickström

stupade i Oslo den 10 september
på sin post som fackföreningsman
och frihetskämpe, sörjd och saknad
men i ljus minne bevarad av maka
och liten son, moder, syskon, släk-
tingar i Norge och Sverige,
samt många vänner och
kamrater.

Söderhamn den 6 oktober 1941.

Axel och Inex Wickström.
Georg och Betty Wickström.
Arvid och Julia Wickström.

Han dog som en hjälte.

Dödsannonsen i Söderhamnskuriren

Minnesmärket har skapats av den norska skulptören Nic Schiøll.

MINNET

Efter Norges frigörelse begravdes Viggo Hansteen och Rolf Wickström i Æreslunden på Vår Frelses Gravlund. 1945 döptes två delar av Store Ringvei om efter dem.

1948 invigdes en minnessten med en bronsrelief i Årvoll. På stenen står:

**"Viggo Hansteen, Rolf Wickstrøm.
De första offren för den norska
frihetskampen 1940 till 1945. Dödades
av tyskarna den 10 september 1941."**

